

להתוודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

עבודה זרה דף לח

בענין בישול עכו"ם

בעבודה זרה דף ל"ז: ל"ח. והשלכות: מנא הני מילי, אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אמר קרא, אוכל בכסף תשביני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיני, כמים, מה מים שלא נשתנו, אף אוכל שלא נשתנה. אלא מעתה חטין ועשאן קליות הכא נמי דאסורין, וכי תימא הכי נמי, והתניא חטין ועשאן קליות מותרין וכו'. אלא כמים מה מים שלא נשתנו מבריייתן ע"י האור, אף אוכל שלא נשתנה מבריייתו ע"י האור. מירי אור כתיב. אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב, כל הנאכל כמות שהוא חי, אין בו משום בישולי עובדי כוכבים. בסורא מתנו הכי. בפומבדיתא מתנו הכי, אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב, כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, אין בו משום בישולי עובדי כוכבים, מאי בינייהו איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא.

- א -

מאכלים שנוהג בהם איסור בישול עכו"ם

והרמב"ם בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ד ט"ו כתב ג"כ דלא גזרו אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, כגון בשר ודג תפל וביצה וירקות, וגם דוקא בדבר שהוא עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת כגון בשר וביצים ודגים וכיוצא בהם. וכן כתב בטור ובשו"ע יו"ד סי' קי"ג סעיף א'.

אכן לגבי מה שאמר רבי יוחנן דמקרא ד'אוכל בכסף תשביני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיני' למדין דאין אוכלין מן העכו"ם אלא אוכל שלא נשתנה מבריייתו ע"י האור, נחלקו הראשונים אם זה עולה להלכה גם אחרי שאמרו דאיסורו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, דיש סוברים דכיון דקרא זה הוא אסמכתא לבישול עכו"ם, אין האיסור נוהג אלא באוכל שנשתנה מבריייתו ע"י האור, ויש סוברים דאחרי שאמרו דאיסורו מדרבנן, נוהג האיסור בכל סוג בישול, גם בבישול שלא נשתנה האוכל מבריייתו על ידי הבישול.

דהנה הר"ן (דף י"ד: מדפי הרי"ף) כתב דכיון דאיסור בישול עכו"ם הסמיכו אותו חכמים אקרא 'אוכל בכסף תשביני' אין האיסור נוהג אלא בבישול שנשתנה מבריייתו על ידי האור, אבל דבר שלא נשתנה מבריייתו על ידי הבישול, כגון קליות, אפילו אינו נאכל כמות שהוא חי וגם עולה על שולחן מלכים ללפת בו הפת, אין בו משום בשולי עובדי כוכבים. כי מה שאמרו בתחילה דלמדין מקרא לאסור דבר שנשתנה על ידי בישול, עדיין קיים גם למסקנא שאמרו דאיסור בישול הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וכתב דכן מוכח מדברי רש"י בע"ב (ד"ה והחמין, וקליות) שמפרש מה ששינוי בבריייתא דאין האיסור נוהג במים ובחמין ובקליות הוא מפני שהמים והקליות לא נשתנו מבריייתם על ידי האור. וכתב דכן מוכח מדברי הרי"ף שם.

אבל הרמב"ם שם הלכה י"ז כתב דהטעם שאין נוהג איסור בישול עכו"ם בקליות הוא משום שאין אדם מזמן את חברו על קליות, והיינו מפני שאינו בגדר דבר שעולה על שולחן מלכים, וכתב הר"ן שם דמוכח מדבריו שהוא סובר דלמסקנא שאמרו דאיסורו מדרבנן נוהג האיסור גם בדבר שלא נשתנה על ידי האור, כי אע"ג שהסמיכו אותו אקרא, מכל מקום כיון דיסוד האיסור הוא מדרבנן, הרי הוא נוהג בכל סוג בישול.

ובשו"ע שם אינו מחלק בין דבר שנשתנה על ידי הבישול ובין דבר שלא נשתנה, וכתב בש"ך סק"א דמסתימת המחבר מוכח שסובר כדעת הרמב"ם דהאיסור נוהג גם בדבר שלא נשתנה מבריייתו, וכתב דכן מוכח מדברי הרמ"א שם בסעיף ב' שכתב דאין האיסור נוהג באפונים מפני שאינם עולים על שולחן מלכים, ומשמע דאין להתיר משום שלא נשתנו מבריייתן. אמנם

אם צריך שיהא דבר שלא נשתנה על ידי הבישול / שני המימרות לגבי אינו נאכל כשהוא חי ולגבי עולה על שולחן מלכים הם בדרך הוספה זו על זו

- תוספות, רמב"ם, ר"ן, שו"ע, ש"ך -

א. כפי האמור בגמרא, רבי יוחנן מפרש דמה שבישול עכו"ם אסור נלמד מקרא ד'אוכל בכסף תשביני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיני' שמזה למדין דאין אוכלין מאכלי עכו"ם אלא אוכל שלא נשתנה מבריייתו ע"י האור. אלא שבגמרא הקשו שהרי בקרא לא כתיב אור, ולכן מסיק בגמ' דאיסור בישול עכו"ם הוא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

ואמרו דבסורא נאמר בשם רב דאין דין בישול עכו"ם אלא בדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, אבל בדבר שנאכל גם כשהוא חי, אין בו משום בישולי עובדי כוכבים.

ובפומבדיתא נאמר בשם רב דאין דין בישול עכו"ם נוהג אלא בדבר שנאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, אבל כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, אין בו משום בישולי עובדי כוכבים.

ונמצא דבמהלך הסוגיא מצינו בגמרא שלשה תנאים בדין בישול עכו"ם. א' שיהא אוכל שלא נשתנה מבריייתו ע"י האור. ב', שיהא דבר שאינו נאכל חי בלא בישול. ג', שיהא דבר העולה על שולחן מלכים.

ודנו הראשונים אם להלכה יש לנקוט ככל התנאים האלו.

והנה לגבי דבר שאין צריך בישול ולגבי דבר שאינו עולה על שולחן מלכים, בתוס' (ד"ה איכא) כתבו בשם ר"ת דמה שאמרו בפומבדיתא בשם רב דאין דין בישול עכו"ם נוהג אלא בדבר שנאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת, אמור בדרך הוספה על מה שאמרו בסורא בשם רב דאין נוהג בישול עכו"ם אלא בדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, כלומר, דאפילו בדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, אין בו משום בישול עכו"ם אלא אם הוא גם עולה על שולחן מלכים.

והוא מוכיח כן ממה שאמרו בגמרא דאיכא בינייהו דגים קטנים דאע"פ שאינם נאכלים חיים אין בהם משום בישול עכו"ם משום שאין עולין על שולחן מלכים, ולא אמרו דאיכא בינייהו דבש וגבינה דאע"ג שעולין על שולחן מלכים אין בהם משום בישול עכו"ם מפני שהם נאכלים חיים, משום דלדברי הכל אין נוהג בישול עכו"ם אלא בדבר שאינו נאכל חי, וא"כ ודאי שאין לאסור גבינה שנתבשלה, אלא שבפומבדיתא הוסיפו דמלבד דצריך שלא יהא נאכל כשהוא חי, צריך גם כן שיהא עולה על שולחן מלכים. והתוס' מביאים ראיות לזה. וכן כתב הרא"ש בסי' כ"ח.

משום גזירת חתנות והן מחמת חשש שיאכילנו דבר אסור, כעין מה שכתבו התוס' לעיל דף ל"ו. (ד"ה בשלמא) לגבי שמן שנאסר משום חתנות בצירוף חשש זליפתן של כלים טמאים. ורש"י הוציא זה ממה שישנן שני תנאים באיסור ביטול עכו"ם שצריך שיהא דבר שאינו נאכל חי וגם שיהא עולה על שולחן מלכים, דזה מפני שביטול עכו"ם נאסר בהצטרפות שני נימוקים אלו, ולכן אם אינו עולה על שולחן מלכים אינו נאסר, כי אינו מזמינו לאכול אצלו בדבר שאינו עולה על שולחן מלכים ואין בזה חשש חתנות, (כמו שכתב הרמב"ם הנ"ל). אכן גם דבר שעולה על שולחן מלכים אינו נאסר אם נאכל כמו שהוא חי, כי על דבר שנאכל גם חי אין ישראל רגיל אצל העכו"ם שיהא לנו לחוש שיאכילנו דבר האסור, ודוקא בדבר שאינו נאכל בלא ביטול, יש לחוש שיהא רגיל להיות אצל עכו"ם, ויאכילנו דבר אסור. וראה עוד השלמות והוספות ב

והנה בבית יוסף יו"ד ריש סי' קי"ג כתב דדעת הרמב"ם הוא דאיסורו הוא משום חתנות, ודעת רש"י הוא כדי שלא יאכילנו דבר אסור, והיינו שיש בזה פלוגתא בין רמב"ם ובין רש"י. וכתב בתפארת למשה שם דנפקא מינה בין שני הטעמים לגבי ביטול של מומר, דאם איסור ביטול עכו"ם הוא משום חתנות מותר, כי אין איסור לישא את בתו, אבל אם טעם האיסור הוא מחשש שיאכילנו דברים אסורים, אסור לאכול מביטול של מומר. ובדין מומר האריכו הפוסקים מאוד בהלכות אלו, לענין ביטול עכו"ם ופת עכו"ם וחלב עכו"ם, אם דינו של מומר כעכו"ם או לא, ואין עוד מקום להתרחב.

- ב -

בגדר דבר שנאכל כמו שהוא חי

של כל מקום לפי דרכו. [ובזה הוא מצדד ליישב דברי הגהות אשר"י]. ג

והנה בדרכי תשובה שם סק"ג מביא דבספר בני חיי חולק על דעת הפרי חדש וסובר דלגבי ביטול עכו"ם הולכין אחרי סדר האכילה אצל כל אחד ואחד, דאם דרכו של אדם זה לאכול חי, אין בו משום ביטול עכו"ם, ואם דרכו לאכול מבושל יש בזה משום ביטול עכו"ם.

וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' צ"ג דאע"ג דלהלכה קי"ל כדעת הפרי חדש דהולכים בזה אחרי רוב העולם, כי כמה פוסקים הכריעו כדבריו, מכל מקום מצד הסברא יש לבאר דעת הבני חיי שסובר דהולכין אחרי אכילה של כל אחד ואחד, דבשלמא אם באנו לקבוע האין הוא דרך אכילה או האין הוא דרך עשיית מלאכה, בזה נקבע הדבר לפי רוב העולם, כי הרוב קובע מהות הדבר כדי שיחשב שנעשה כדרכה, ומה שדרך של מיעוט אנשים לעשות בטל כלפי הרוב. אבל לגבי ביטול עכו"ם שאינו איסור בעצם אלא אסור משום גזירה אטו חתנות, יש לומר דגדר האיסור הוא לפי אדם שנוקק לביטול שלהם, דאצל מי שאינו אוכל חי והוא נזקק לביטול שלהם יש חשש חתנות ואסור, אבל אצל מי שאוכלו גם חי ואינו נזקק לביטול שלהם, מותר, כי בזה שייך הגזירה ובה לא שייך הגזירה, ובדבר כזה אין לתמוה אם כל אדם קובע את הדבר לעצמו.

השלמות והוספות

הביטול, כי בדבר שלא נשתנה על ידי הביטול הרי רואה בעיניו אם הוא דבר מותר או דבר אסור, ולכן במה שאמרו דאיסור ביטול הוא מדרבנן והסמיכו אותו אקרא ד'אוכל תשבי'ר' שמזה למדין דאינו נאסר אלא דבר שנשתנה על ידי הביטול, מפרש רש"י דנאסר מפני חשש שיאכילנו דבר אסור. וכן כתב בספר שערי דעה על יו"ד שם בשוב דעת רש"י.

לגבי דבר שעולה על שולחן מלכים נקבע לפי המקום שנמצא בו

- מקור מים חיים -

ב בספר מקור מים חיים שם כתב דאפילו לדעת הפרי חדש דלגבי לקבוע אם הוא נאכל כמו שהוא חי הולכים אחר רוב העולם, ואין הולכין אחרי מקום אחד שמנהגו שונה משאר מקומות, דמכל מקום זה אמור דוקא לגבי נאכל כמו שהוא חי, אבל לגבי מה שצריך שיהא עולה על שולחן מלכים מודה גם הפרי חדש שהולכין אחרי המקום שנמצא שם, שאם במקום זה עולה על שולחן מלכים הרי הוא אסור, ואם לאו הרי הוא מותר.

הש"ך כתב דבגמרא נראה עיקר כדעת הר"ן ורש"י דאין אסור אלא בנשתנה מבריותו ע"י האור, וכן דעת הגהות אשרי בשם אור זרוע. וכן נראה דעת הר"ף ודעת הראב"ן סי' ש"ג. והוא מסיים דדעת שאר הפוסקים נראה שאין לחלק בזה.

טעם איסור ביטול עכו"ם אם הוא משום גזירת חתנות או מחשש שיאכילנו דבר אסור / צירוף שני הטעמים כאחד / נפקא מינה לגבי מומר

- רש"י, רמב"ם, תוס', מקור מים חיים, בית יוסף, תפארת למשה -

ב. והנה בטעם הדבר שאסרו חכמים ביטול עכו"ם, הנה רש"י במשנה לעיל דף ל"ה: (ד"ה והשלכות) כתב דחכמים אסרו ביטול עכו"ם שלא יבואו לידי חתנות. וכן כתב הרמב"ם שם דעיקר הגזירה היתה משום חתנות שלא יזמנו העכו"ם אצלו בסעודה, ומטעם זה לא אסרו אלא דבר שעולה על שולחן מלכים, כי דבר שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמין את חבריו עליו.

אמנם רש"י בסוגיין (ד"ה מדרבנן) כתב דחכמים אסרו ביטול עכו"ם שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה, ויאכילנו דבר טמא. ובתוס' (ד"ה אלא) העירו על הסתירה בדברי רש"י. והם כתבו דהטעם הוא משום חתנות. א

אכן בספר מקור מים חיים על יו"ד סי' קי"ג סעיף א' כתב דרש"י סובר דמה שאסרו חכמים ביטול עכו"ם הוא באמת בצירוף שני הטעמים, הן

אם דבר זה נידון לפי רוב העולם או לכל אחד בפני עצמו / אם נידון לפי המקום או לפי רוב העולם

- פרי חדש, הגהות אשר"י, בני חיי, שבט הלוי -

ג. בפרי חדש יו"ד סי' קי"ג סק"ג כתב דיש לעיין במה שאמרו דאין ביטול עכו"ם נוהג בדבר שהוא נאכל כמות שהוא חי, מהו הדין במאכל שאדם זה אוכלו כשהוא חי אבל שאר בני אדם אוכלים אותו רק מבושל, אם מותר באכילה לאדם זה שאוכלו חי, או שהולכים אחרי רוב העולם. וכן יש לעיין להיפוך אם רוב העולם אוכלים אותו כשהוא חי ואדם זה אוכלו רק מבושל, אם נאסר אצלו כשהוא מבושל על ידי עכו"ם.

והוא מביא דבהגהות אשר"י סי' ל"ד משמע שהולכין אחרי כל אחד ואחד לפי דרך אכילתו. אמנם הוא חולק עליו, וכתב דכשם שמצינו בכמה מקומות בש"ס לגבי גזרי אכילה וגזרי עשיית מלאכה בשבת דדעת יחיד בטלה כלפי רוב העולם, הכי נמי לענין ביטול עכו"ם תלוי אם רוב העולם אוכלים אותו חי, או לא.

ובהמשך דבריו כתב דאפילו לגבי מקומות הולכים אחרי רוב העולם, שאם רוב העולם אוכלין אותו מבושל ובמקום זה אוכלין אותו כשהוא חי, גם בזה הולכין אחרי רוב העולם, מלבד כשיש מקומות שאין המאכל נאכל חי ויש מקומות שדרך לאוכלן חי ואינו ידוע מה דרך רוב העולם, שבה דינו

א. בתוס' שם כתבו דהר"ר אברהם ב"ר דוד אומר דאיסור ביטול עכו"ם אמור דוקא כשהעכו"ם מבושל בביתו, אבל כשהוא מבושל בביתו של ישראל מותר, כי בזה אין לחוש לא לחשש חתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים. אמנם ר"ת חולק עליו וסובר דלא חלקו כלל חכמים בין רשות ישראל לרשות העובד כוכבים, כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים.

ב. כיוצא בזה, בספר ערך שי על יו"ד שם כתב ג"כ דמה שכתב רש"י שני טעמים באיסור ביטול עכו"ם הוא מפני שהוא סובר דטעם האיסור הוא מחמת צירוף חשש חתנות עם חשש אכילת דבר אסור, אלא שהוא מבאר קצת בדרך אחרת, ולדבריו מה שאסרו רק דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם רק אם עולה על שולחן מלכים הוא משום שבלא זה אינו ביטול חשוב שיהא בו קירוב הדעת לבא לידי חתנות. אכן מה שיש תנאי נוסף דאין האיסור נוהג אלא בדבר שנשתנה מבריותו על ידי הביטול (כאמור לעיל בדעת רש"י), זה משום דביטול עכו"ם נאסר בצירוף הטעם שאולי יאכילנו דבר טמא, וזה דוקא בדבר שנשתנה על ידי